

An archaeological data assessment of Persian ethnicity in Lydia

Lydia'da Pers etnisitesine ait arkeolojik bir veri deęerlendirmesi

Hatice Kalkan¹

Ayşen Coşkuntuna Gürsel²

Abstract

The present paper assesses the terracotta sarcophagus and its associated context discovered in Ödemiş/Yeniceköy in the Lydian region.

This paper questions what these group of findings, including two *lekythoi* and one bronze Achaemenid bowl as burial gifts, mean in terms of the presence of a Persian ethnicity in the region which is a relatively late discovery. Likewise, Achaemenid bowls had been found among the funerary gifts beside a similar sarcophagus during the Beydağ tumulus excavations held in 2014 by the Ödemiş Museum Directorate, a discovery which made it necessary to investigate the possibility of an Anahita-related tradition of the burial cult in this site. A similar discovery was made in the excavations of Mount Nif, with this very type of bowl being unearthed in the contexts together with the burials, which provides support to our hypothesis. This hypothesis about the Persian ethnicity that was already present during the Hellenistic and Roman periods is not only based on evidence from the inscriptions, coins, and ancient sources, but now it can also be traced in terms of material culture thanks to the new evidence in question, which is also important in

Özet

Makalede Lydia Bölgesi'nde, Ödemiş Yeniceköy'de ele geçen pişmiş toprak lahit ve beraberindeki kontekst buluntular değerlendirilmektedir.

Gömu hediyesi olarak iki lekythos, bir bronz Akhaimenid kâsenin saptandığı buluntu grubunun bu bölgede geç dönemde varlığından haberdar olduğumuz Pers etnisitesi açısından anlamı sorgulanmaktadır. 2014 yılında Ödemiş Müze Müdürlüğü tarafından yapılan Beydağ tümülüs kazılarında da parçalar halindeki benzer bir lahitle birlikte ele geçirilmiş Akhaimenid kâseler bu alanda olası bir Anahita bağlantılı ölü kült geleneğinin araştırılmasını gerektirmiştir. Benzer bir durumun Nif Dağı araştırmalarında da ortaya çıkmış olması ve kontekstlerden gömu beraberinde bu kase tipinin ele geçmesi ön görüşümü güçlendirmektedir. Bölgedeki Hellenistik ve Roma Dönemlerinde var olan Pers etnisitesinin yazıt, sikke ve antik kaynaklardaki kanıtları bilinmektedir. Bunun yanı sıra materyal kültür açısından burada konu edilen yeni izlerin gömu geleneklerinde takip edilebilmesi, Pers etkisinin başka bir yansıması olarak önem taşımaktadır. Anahita inancının Akhaimenid dönemden Roma dönemine kadar sürmüş olan popülerliği, burada sadece "Lydialı

¹ Yard. Doç. Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Van , haticekalkan@yyu.edu.tr

² Uzman, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ödemiş Müzesi Müdürlüğü, İzmir, a.c.gursel@outlook.com

revealing the Persian influence upon burial traditions. The popularity of the Anahita cult that survived from the Achaemenid period well into the Roman era created an impact influencing not only "Lydian Iranians" but also the entire local and Roman population. However, the presence of Persian population here has largely to do with the Anahita cult and its practices. Therefore, occasional retrieval of *phialai*, i.e. the most commonly-known cultic form of Achaemenid culture, together with burials should be considered as strong archaeological data in ascertaining particularly the Persian ethnicity during the Hellenistic Period.

İranlılar" değil tüm yerli ve Romalı nüfus üzerinde etki yaratmış görünmektedir. Ancak Pers nüfusunun mevcudiyeti büyük ölçüde Anahita inanç ve kült pratikleri ile ilişkilidir. Bu nedenle Akhaimenid kültürünün en bilinen kültik formu *phialelerin* ise zaman zaman gömüler beraberinde ele geçiyor olmasının Hellenistik Dönemde özellikle Pers etnisitesinin belirlenmesinde güçlü bir arkeolojik veri olduğu göz önünde tutulmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Anahita, pişmiş toprak lahit, Akhaimenid kâse, gömü kültürü, Lydia

Keywords: Anahita, terra-cotta sarcophagus, Achaemenid bowl, burial cult, Lydia

[\(Extended English abstract is at the end of this document\)](#)

Bu makalede 2002 yılında Ödemiş Müzesine gelen bir kaçak kazı ihbarı sonucunda tespit edilerek Müzeye kazandırılmış olan pişmiş toprak bir lahit ile beraberindeki buluntular incelenmektedir. Aynı zamanda, Lydia'da Roma İmparatorluk Döneminde Persli Anahita kültürünün ve Pers kültürü etkisinde yaşayan popülasyonunun varlığına ait arkeolojik, nümizmatik ve epigrafik buluntular da değerlendirilecektir³.

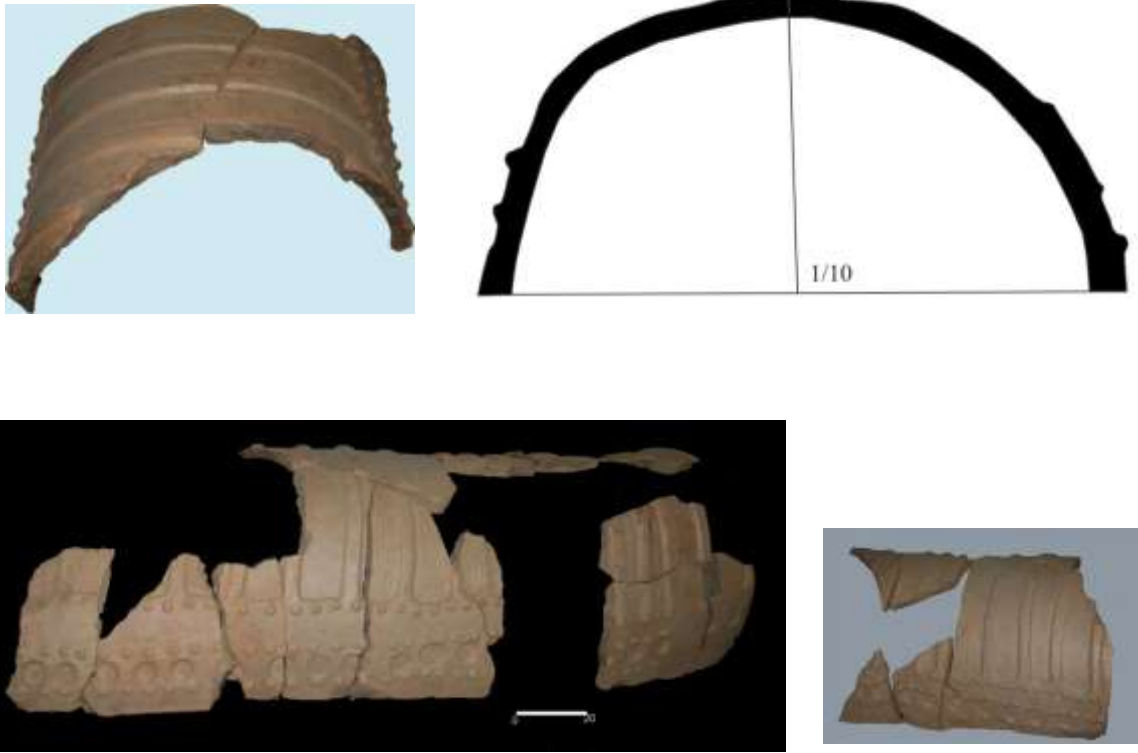
Ödemiş/Yeniceköy Lahti

Ödemiş'in Yeniceköyü sınırları içindeki buluntu alanı, Tmolos'un güney eteklerinden Küçük Menderes Ovasına doğru uzanan Aktaş Burnunun alçak bir tepesinde yer almaktadır. Dört mezarda yapılan kazı çalışmaları sonucunda ele geçen pişmiş toprak lahitle parçalar halinde ve gömü hediyeleri ile birlikte Ödemiş Müzesine nakledilmiştir. Bu parçalardan tümlenebilir durumdaki bir lahit ile mezar konteksi olarak saptanan "iki adet *Lekythos*" ve okside olmuş bir "bronz Akhaimenid *omphaloslu kâse*" dikkat çekicidir. Üretimleri genel olarak sanduka ve bir kapaktan oluşan lahitle, yumuşak mika-sist türü ana kayaya oyulmuş yuvalara yerleştirilerek üzerleri farklı boyutlardaki kabaca düzeltilmiş taş levhalarla kapatılmıştır. Uygun olan parçalar tarafımızdan birleştirilerek bir lahit tümlenebilmiştir. Diğer lahitle ait çok sayıdaki küçük parçanın tümlenmesi mümkün olmamıştır. Yatay, kabartma şeritlerle çevrelenmiş olan lahit yüzeyi, her iki kenarda yatay kabarık ve yuvarlak baskılardan oluşan bir bordür ile dekore edilmiştir. Kabartma şeritler baş kısmında

³ Söz konusu kazı çalışmaları Müze uzmanları Arkeolog Aynur-Yılmaz Akkan ve Müze Müdürü Mehmet Tuna tarafından gerçekleştirilmiştir.

daha seyrek ve kalın uygulanmıştır. Baş kısmı daha yüksek olup, ayağa doğru alçalma ve daralma göstermektedir. Beraberinde ele geçen çok sayıda kırık düz parçalardan formun, yarı küresel gövdeli ve düz, tabla şeklinde bir tabana sahip olduğu söylenebilir.

Kaystros Ovasında yaygın bir üretimle karşımıza çıkan bu terra kotta lahitlerin bezeme ve biçimlendirmelerinde farklılıklar izlenmektedir.

Resim 1- Yeniceköy/Ödemiş, kabarıklı pişmiş toprak lahit gövde parçaları ve kesit⁴.
Yükseklik: 37,5 cm. Gövde çapı: 86 cm Uzunluk: 1.78 (?) cm.

Gömülerin beraberinde ele geçen küçük buluntulardan hareketle ağırlıklı olarak Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemine tarihlendirilmişlerdir. Üretim merkezlerinin neresi olduğu bilinmez; ancak Tire'de ele geçen bazı lahitleri yayınlayan Adil Evren, atölyelerin Kaystros ovasında aranması gerektiği görüşündedir (Evren, 1985: 4)⁵. Tire lahitlerine bakıldığında bezeme düzenlemesinin kapaklar üzerine applike edilmiş tasvirli rozet ya da kabarlardan oluştuğu gözlemlenmektedir. Lahit gövdesinde baş kısmındaki yüksek ve geniş tasarımın ayağa doğru alçalarak daraldığı, antropomorfik

⁴ Kesit çizimini gerçekleştiren ve tülemeye katkıda bulunan Dr. Victoria Stuppner'a teşekkür ederim.

⁵ Prof. Dr. Elif Tül Tulumay'ın Nif Dağı araştırmalarında Dağkızılca (2008: 414, 425: Resim.8) Karamattepe (Tulumay 2007: 76-98: Resim: 6) benzer pişmiş toprak lahit ve Akhaimenid phiale örnekleri ele geçmiştir. Bunlar arasında cam ve pişmiş toprak loplulu iki kâse, konteksti içinde M.Ö. IV. yüzyıla tarihlenmektedir. Lahitler ise benzer formlarda olup, bu üretim geleneğinin Kaystros'un doğusuna yayıldığını belgelemektedir. Rafet Dinç'in incelediği bir lahit mezar, ölünün sağ elinde tuttuğu phiale benzeri kap ışığında M.Ö. V. yüzyıla tarihlendirilmektedir; ancak bu örneklerin Hellenistik Döneme ait benzerleri düşünüldüğünde, gömü alanındaki diğer buluntularla paralel olarak M.Ö. IV-III. yüzyıllara tarihlendirilmesi söz konusu olabilir (Dinç 1991 : 43, Levha 13, Resim 4).

bir form söz konusudur. Tam yuvarlak olanların yanında, altta ölünün uzatıldığı düz tablanın kapakla birleşerek lahiti oluşturduğu tip en yaygın formu temsil etmektedir.

Parçalar halinde benzer bir lahit 2014 yılında Beydağ/Çiftlik Köyündeki bir tümülüsde (Çiftlik 2) Ödemiş Müzesi tarafından yürütülen kurtarma kazılarında ele geçirilmiştir. Kazılara danışmanlık yapan Veli Sevin'in görüşlerine göre, bu tümülüs M.Ö. VI. yüzyılda inşa olunmuş ve fakat Hellenistik evrede yeniden kullanılmıştır. Buluntular henüz yayınlanmamış olsalar da, tarihlendirmenin dromosta bulunan siyah fırınsli bir kantharos ve Batı Yamacı türünde bir çanak yardımıyla yapıldığı söylenmektedir. Ayrıca bunlarla birlikte pişmiş topraktan "*Akhaimenid kâse parçaları*"nın varlığından da söz edilmektedir.

Gerek Ödemiş Müzesindeki Yeniceköy tümülüsüne ait lahit beraberinde bulunan ve gerekse Beydağ/Çiftlik 2 Tümülüsünde yakın zamanda yapılan kurtarma kazılarında ele geçmiş "*bronz ve seramik Akhaimenid kâse*"lerin mezar hediyesi olarak kullanımları, buradaki Pers popülasyonunun Hellenistik dönemdeki yansımalarına ait bulguları oluşturmaları açısından dikkat çekmektedir. Bu kâseler, bölgede varlığından haberdar olduğumuz Pers nüfusunun antik kaynaklardaki kayıtlara, yazıtlara, sikkelerdeki yansımalara ve birçok bilim insanının görüşlerine ek bir kanıt oluşturacak arkeolojik yeni bir bulgu niteliği taşımaktadır (bkz. Dusinberre 1999). Hellenistik Döneme tarihlenen pişmiş toprak lahitler içinde ele geçen mezar hediyeleri arasında bronz ve seramik Akhaimenid kâselere rastlanması, burada halen devam eden bir Pers etnisitesine, sınırlı onomastik verilere ek olarak arkeolojik kanıt oluşturmakla birlikte, materyal kültür açısından izlerini de ortaya koymaktadır.

Ödemiş/Yeniceköy Lahitinde bulunan ölü hediyeleri

Bronz Phiale

Omphaloslu bronz kâse okside olmuştur ve kırık parçalar halindedir. Hassasiyeti nedeniyle çizimi mümkün olmamıştır (Resim 2). Dışa çekik ağız kenarlı, yüksek boyunlu, keskin omurgalı kabın gövdesi hafif diagonal kabartılarla bezelidir. Çapı 12.8 cm., yüksekliği 6.1 cm., kalınlığı 1.5 mm., omphalos derinliği 0.5 cm., çapı 2.4 cm. dir.

Resim 2- Akhaimenid Bronz Kâse, Tire tipi kabaralı Yeniceköy/Ödemiş buluntusu pişmiş toprak lahit kontekstinde ele geçmiştir.

Lekythoslar

Buluntular içinde yer alan lekythoslar da ölü kültürlerinde sık karşılaşılan bir formun temsilcisidirler. Birinci lekythosun ağız kısmı

kırık ve eksik olup, yüksekliği 16.3 cm.; kaide çapı 3,2 cm.; gövde çapı 7,8 cm.; boyun çapı 3.1 cm. dir. İkinci lekythosun ağız çapı 3 cm.; yüksekliği 19.5 cm.; kaide çapı 3 cm.; gövde çapı 7,8 cm.; çeper kalınlığı 4 mm.dir. Kil rengi 7,5 YR: 7/8 ve astar rengi: 7,5 YR: 8/4 dir (Resim 3).

Resim 3- Yeniceköy/Ödemiş Lahdi kontekstinde ele geçen lekythoslar

Düz ağız tablalıdır. Birinin ağız kısmı mevcut olmamakla birlikte, bunun da ağız tablasının, sağlam olan diğer lekythos ile benzer biçimlendirmeye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Omuzdan gövdeye geçiş yumuşak olup, kulplar boyundan çıkıp omuza bağlanmaktadır. Şişkin karınlı gövde alçak bir halka dip ile sonlanmaktadır. Her iki eserde de kırıklar söz konusudur. Form ve mal özellikleri göz önünde bulundurulunca Hellenistik Dönemde yerel bir ışikte üretildikleri düşünülmelidir.

Lahitlerin yapım özellikleri ve üretim yerleri

Ödemiş/Yeniceköy lahdi Tire çevresinde bulunan diğer lahitlerle karşılaştırıldığında bezemede ve pişirmede görülen özensizlik farklı üretim merkezlerini akla getirmektedir. Üretimden kaynaklanan hassasiyetleri ile uzun mesafelere gönderilmelerinde de sorun yaşanmış olabilir. Bu nedenle gömü alanlarının yakınlarındaki birkaç farklı merkezde yapıldıklarını ya da çömlekçi ustasının buluntu noktasındaki üretimini düşünebiliriz. Kazılar sırasında topraktan çıkarılırken dahi dağılmaya müsait haldeki pişmiş toprak lahitlerde Ödemiş/Yeniceköy örneğinde de olduğu gibi iyi bir pişme kalitesinden söz edilememektedir ve bu çabuk kırılmaya müsait nesnenin üretilmiş olabileceği uzak bir yerden gömü alanına taşınmış olması zayıf bir olasılık olarak düşünülmelidir. Tire lahitlerinin yapım merkezlerinin saptanamadığı ama bölgenin toprak yapısının bu üretim için uygun olduğu belirtilmekte ve ayrıca bu bölgedeki kiremit - tuğla fabrikalarının günümüzdeki varlığına dikkat çekilmektedir (Evren 1985: 4). Üretimlerin ancak gömü alanına yakın gerçekleşmesi akla en uygun düşünce olmaktadır⁶. Gezici ustaların yaptıkları az sayıdaki lahitlerin gömü alanında şekillendirilerek yumuşak kaya içine oyulan ve geçici fırın olarak kullanılan yuvalarda pişirilerek bırakılmış oldukları varsayımı, bunların buluntu durumlarıyla da örtüşen bir görünüm içindedir. Pişirme olasılıkla

⁶Benzer bir durum Klazomenai pişmiş toprak lahitlerinin üretimi sırasında da uygulanan bir yöntem olarak kabul edilebilir. Tomris Bakır, "Prototip Bir Lahit Fırını"nın varlığından sözlü olarak bahsetmiştir. 1980 yılında yaptığı bir incelemesinde; kentün Yıldıztepe Nekropolünden uzak olmayan, gömü alanının kuzeydoğusunda bulunan bir kaya kütesinin, iki lahdin sığacağı kadar yatay olarak düzleştirildiğini ve bu düzlemin iki yan ve arka duvarlarında kayanın dikey olarak işlendiğini gözlemlemiştir. Bu oluşumun (fırın) ön kısmını yakma öncesinde, lahitler yerleştirildikten sonra kerpiç tuğlalarla kapatıldığını, bu özel fırının üst kısmının ise, arka ve yan kaya dikey düzlemlerinin üst kısımlarında yer alan deliklere yerleştirilen hatıllar üzerinin gene kerpiçle kapatıldığını ve alta bırakılan delikten odunların içeri yerleştirildiğini tanımlamaktadır.

gerektiği hallerde ve bir kereliğine yapılmış olduğundan fırın işlevine ait izlerin uzun süre korunabilmesi mümkün olmamıştır. Parçaların kesitlerinde üretimdeki pişirme işleminin orta ve hatta kötü dereceli bir kaliteye sahip olduğu görülmektedir. Bu noktada eldeki örneklerin üretim kalitelerine bağlı farklılık, ağırlıklı olarak geçici koşullarda biçimlendirme ve fırınlamadan doğan sebeplere bağlanabilir.

Tire yöresinde pişmiş toprak lahit örneklerinin genellikle toprak içine, bazen tümülüs oda mezarlarına, bazen de kaya oyuklarına girişi kapatılmak suretiyle yerleştirildiği saptanmıştır. Evren'e göre M.Ö. 3 ve M.S. 2. yüzyıl aralığına tarihlendirilmelerinde mezar hediyeleri katkı sağlarken, üzerinde tasvirli applike rozetlerin bulunduğu bezemeli örnekler daha kesin verileri ortaya koymaktadır. Evren, incelediği bezemeli lahit örnekleri üzerindeki hayvan (geyik) figürlerini bölgedeki Roma Döneminde yaygınlaşmış olan Artemis kült geleneğinin bir yansıması olarak değerlendirmektedir (Evren 1985: 3).

Ödemiş Yeniceköy ve Beydağ Mezarlarında ele geçen Akhaimenid kâselerin Lydia Bölgesindeki Pers popülasyonunun varlığına katkıları

Lydia bölgesinde Anahita'nın tapın geleneği içinde tanrıçanın tebaasını yaşamda ve ölümden koruyacağına ait bilgi ile Akhaimenid kâselerin mezarlarda ölü hediyesi olarak kullanılmış olması bizi Anahita ile bağlantılı bir ölü kültürünün varlığına yönlendirmektedir (Richl 2002: 207). Ödemiş/Yeniceköy ve Beydağ Lahitleri Anadolu'da Pers Döneminin sonlandığı bir evreden itibaren tarihlendirilmektedir. Bu lahitlerin içinde ele geçen ve gömülen kişilerin öteki dünyada kullanmaları için bırakılan "*Akhaimenid Kâselerin*" varlığını açıklayabilmek için bölgedeki Pers/Akhaimenid geleneklerinin M.Ö. IV. yüzyıldan sonra (M.Ö. 330) hangi verilerle devam ettiğini de sorgulamamız gerekir.

Alexandros'un M.Ö. 334 yılında Lydia Satrabı Spithridates ve Daskyleion Satrap Yardımcısı Arsites'i Granikos'da mağlup etmesi ve Pers satraplık merkezi Daskyleion'u ele geçirmesi ardından (Arrianos, *Anabasis* I.16.3) Persler Anadolu'yu terk etseler de, Lydia bölgesinde Pers dinsel ayinlerini Roma İmparatorluk Döneminde devam ettiren bazı etnik gruplardan söz edilmektedir.

Tacitus, "*altius Hierocaesarienses exposuere, Persicam apudse Dianam, delubrum rege Cyro dicatum*" sözleriyle, Lydia'daki Anaitis kültürünün Pers Kralı Kyros döneminden beri var olduğunu belirtmektedir. (Cornelius Tacitus, *Annales* III, 62 Charles Dennis Fisher, Ed.). Pers dünyasında Zoroastrianizm dini yanı sıra, Anahita kültürünün resmi olarak kabul edilmesi ve Akhaimenid İmparatorluğu coğrafyasında bu kültü ait tapınak ve kült heykellerinin yapılmaya başlanması ise M.Ö. 404-358 yıllarında krallık yapan Pers Kralı Artaksektes II Mnemon döneminde gerçekleşmiştir (Richl 2002: 197).

Anadolu'da İskender öncesi ve sonrasında Pers tanrıçası Anahita kültü üzerine yapılan bir araştırmada, Kybele-Artemis-Anahita tanrıçalarının özelliklerine sahip çoğul nitelikli bu kültürün yalnız Pers değil, aynı zamanda Lydia ve Grek öğeleri de taşıyarak, yerli nüfus arasında yayıldığına değinilmektedir (Richl 2002, 206). Bu kültür uygulamalarının Lydia bölgesindeki “*Pers Kral Yolun*”u sıklıkla kullanan Persli askerler tarafından yürütülmüş olması da düşünülmekte ve bu kültür için sunulan adakların bölgede en yaygın olarak M.S. II. ve III. yüzyıllarda yer aldıklarına işaret edilmektedir (Richl 2002: 207). Pers, Hellen ve Lydialı unsurlardan meydana gelen bu sentez kültür, yerli nüfus ve Romalı yerleşimciler arasında da kabul görmüş olmalıdır (Richl 2002: 206).

Roma İmparatorluk Dönemine tarihlenen Hypaipa sikkeleri üzerinde tanrıça Anahita tasvirinin sıklıkla yer almasını da, bu kültürün Lydia'da uygulanmaya başlamasından itibaren, M.S. III. yüzyıla kadar canlılığını koruması ile açıklayabiliriz.

Bölgedeki Pers etkisinin Roma döneminde devam etmesine örnek olarak; Lydia'da Ödemiş yakınında yer alan antik dönem Hypaipa'sından başka, Akhisar'a bağlı Beyoba ile Sazoba köylerine yakın bir mevkide konuşlanan ve daha önceki adı Hierakome (*Kutsal Köy*) olan antik Hierokaisareia'da bulunan ve Artemis Anaitis kültüne ait epigrafik bir kanıtı da gösterebiliriz. Sazoba Köyü yakınında bulunan bu yazıt İmparator Tiberius Claudius'un saltanat dönemine (M.S. 41-51) tarihlenmiştir. Yazıtta üç Romalı göçmen kadının, tanrıçanın tapınağına bu yazıtı adak olarak sundukları belirtilmekte ve böylece Lydia'daki Romalı göçmenlerin bu Pers kültürünü benimsedikleri anlaşılmaktadır. Sayıları ne olursa olsun, belli bir grup Perslinin Post-Akhaimenid evrede Lydia Kaystros vadisinde Roma İmparatorluk Dönemi içlerine kadar yaşamış oldukları düşünülmektedir. Bölgedeki Anahita kültürünün varlığının Roma İmparatorluk Döneminde daha da güçlenmiş bir kültik görünümle karşımıza çıkışı yörede basılmış imparator sikkelerine de yansımıştır. Buna en güzel örneğini Roma İmparatoru Elagabalus (MS. 218-222) döneminden bir sikke (CNG 93) üzerinde görmekteyiz (Resim 4). Ön yüzde imparator büstü, arka yüzde solda Artemis/Anahitis kült heykeli, sağda ise İmparator Elagabalus, askeri giysileriyle, bir altar önünde elinde sunu kabı olan patera (phiale) ile asasıyla ayakta durur vaziyette verilmiştir.

Resim 4- Ön yüzde İmparator (Elagabalus M.S.218-222), arka yüzde İmparator elindeki patera (phiale) ile tanrıça Anahitaya sunu yapmaktadır

Bölgede ele geçen Hellenistik ve daha geç yazıtlarda yer alan Persli adlar yorumlanırken, bunların soylu Pers ailelerince zamanla evlat edinilmiş İranlı kölelere ait olabileceği öngörülmektedir; bu aileleri Hierakaiseria ve Hypaipa'daki kült ile bağlantılı görmek isteyen bilim insanları vardır. Araştırmacılar, buradaki geç dönem Pers nüfusunun varlığını kabul etmekle birlikte karşılaşılan tüm İran adlarının Pers kökenli olmayabileceğini düşünmektedirler (Secunda 1987: 15).

Lydia bölgesinde Anahita Kültünün uygulamalarına bir örnek de antik dönem yazarı Pausanias'ın, Anahita'nın tapım merkezlerinden biri olan Hypaipa'da bir Magos'un varlığından söz etmesini gösterebiliriz (Pausanias, *Description of Greece*: V, 27, 5-6):

καὶ ἄλλο ἐν Λυδίᾳ θεασάμενος οἶδα διάφορον μὲν θαῦμα ἢ κατὰ τὸν ἵππον τὸν Φόρμιδος, μάγων μὲν τοι σοφίας οὐδὲ αὐτὸ ἀπηλλαγμένον. ἔστι γὰρ Λυδοῖς ἐπικλησιν Περισκοῖς ἱερὰ ἐν τε Ἱεροκαιοσαρεια καλουμένη πόλει καὶ ἐν Ὑπαίποις, ἐν ἑκατέρῳ δὲ τῶν ἱερῶν οἴκημάτε καὶ ἐν τῷ οἴκηματι ἔστιν ἐπὶ βωμοῦ τέφρα: χροά δὲ οὐ κατὰ τέφραν ἔστιν αὐτῆτῆν ἄλλην.

6] ἐσελθὼν δὲ ἐς τὸ οἶκημα ἀνὴρ μάγος καὶ ζύλα ἐπιφορήσας αὐτὰ ἐπὶ τὸν βωμὸν πρῶτα μὲν τιὰραν ἐπέθετο ἐπὶ τῆ κεφαλῆ, δεύτερα δὲ ἐπικλησιν ὅτου δὴ θεῶν ἐπάδει βάρβαρα καὶ οὐδαμῶς συνετὰ Ἑλλησιν: ἐπάδει δὲ ἐπιλεγόμενος ἐκ βιβλίου: ἄνευ τε δὴ πυρὸς ἀνάγκη πᾶσα ἀφθῆναι τὰ ζύλα καὶ πειριφανῆ φλόγα ἐξ αὐτῶν ἐκλάμψαι.

Pausanias, Hypaipa ile ilgili olarak, burada magosun yaktığı ateşten ve Hellenlerin bilmedikleri bir dil ile dualar okuduklarından bahsederek, “*Hypaipa halkı arasında bir kabile vardı ki onlara İranlı Lydialılar denirdi*” şeklindeki bilgileri aktarmaktadır. Pausanias'ın yaşadığı dönem ve bu kült ile ilgili uygulamaları bizzat gördüğü göz önüne alındığında, M.S. II. yüzyıl sonlarında bile bölgede Akhaimenidlerin dinsel inançlarının gereği bazı kült ayinlerinin hâlâ devam ettiği anlaşılmaktadır.

Sonuç

Lydia çevresinde Akhaimenid Dönem sonrasında devam eden Pers inanç etkileri ve İranlı etnik bir popülasyonun yazıt, sikke ve antik kaynaklar aracılığı ile varlığı saptanmıştır.

Ödemiş/Yeniceköy ve Beydağ/Çiftlik 2 tümülüs ve gömü alanlarından ele geçen “*Batı Yamacı Seramikleri*” ile “*Megara Kâse*” örnekleri yardımıyla Hellenistik Döneme tarihlenen gömü kontestlerindeki “*bronz ve seramik Akhaimenid kâselerin*” bölgede uzun yıllardan beri *Anahita Kültü* ve *Akhaimenid kültürünü* yaşatan Anadolu (Lydialı) bir etnisitenin yansıması olduğu ve bunun konu edilen diğer veriler beraberinde arkeolojik birer kanıt olarak değerlendirilmesi söz konusudur.

Kaynakça

- Bakır, S.B. (1985) "Weihung von sechs Sklaven an die von Hierokaisareia in Lydien", *Epigraphica Anatolica* (6), 17-26.
- Evren, A. (1985) *Tire ve Çevresinde Bulunan Pişmiş Toprak Labitler: Terra Cotta Sarcophagi from Tire and its Environs* Arkeoloji ve Sanat Yayınarı. İstanbul.
- Dinç, R. (1991) "Sardis Yakınlarında Ortaya Çıkan Bir Hellenistik Devir Mezarlığı", *Arkeoloji Dergisi* V.1 s.41-45.
- Dusinberre, R.M. (1999) "Satrapal Sardis: Achaemenid Bowls in an Achaemenid Capital", *American Journal of Archaeology* 103.1 s. 73-102.
- Herrmann, P. (1989) *Tituli Asiae Minoris* V, 2 no. 1252.
- Ricl, M. (2002) "The Cult of the Iranian Goddess Anahita in Anatolia Before and After Alexander", *Ziva Antika* 52, s. 197-210.
- Secunda, V.N. (1985) "Achaemenid Colonization in Lydia", *Revue des Études Anciennes* (87), s. 7-30
- Tolunay, E.T. (2007) "Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2006 Yılı Kazısı" *29. Kazı Sonuçları Toplantısı* (3), s. 76-98.
- Tolunay, E.T. (2008) "Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2007 Yılı Kazısı", *30. Kazı Sonuçları Toplantısı* (3), s. 411-426.
- Tolunay, E.T. (2010) "Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2009 Yılı Kazısı", *32. Kazı Sonuçları Toplantısı* (3), s. 405-423.

Extended English Abstract

In this article, a terra-cotta tomb and its accompanying relics that were discovered as a result of the notification of illegal excavation and given to Ödemiş Museum in 2002 are examined. In addition, the archaeological, numismatic and epigraphic findings related to the presence of populations living under the influence of the Persian Anahita Cult and Persian Culture in Lydia are discussed.

The excavation site is located within the boundaries of Yeniceköy in the Ödemiş district in Turkey. It is in the south of 'Tmolos' west foothill on a low hill on Aktaş Cape stretching toward Küçük Menderes Plain. During the excavations, the pieces of four tombs were unearthed and transferred to Ödemiş Museum together with the funerary gifts. When these pieces were reassembled, a terra-cotta tomb, two "lekythoi" as tomb context, and an oxidized "Achaemenid bronze bowl with omphalos" were obtained.

It is known that during the rescue excavations carried out by Ödemiş Museum, similar tombs were found at a tumulus in Çiftlik Village (Çiftlik 2) near Beydağ in 2014. According to Veli Sevin, who was the excavation consultant, the tumulus was first used in 6th century BC and was used again in the Hellenistic period. Although the findings have not been published yet, it is stated that the dating of the findings was done by means of a black glazed kantharos and a West Slope cup both found in the dromos. Moreover, there exist pieces of two terra-cotta Achaemenid bowls.

The "pieces of two Achaemenid bowls" found both in the tomb at Yeniceköy Tumulus and at Beydağ/Çiftlik 2 Tumulus during the rescue excavations were used as funerary gifts, which is noteworthy in that these pieces are the findings pointing to the reflections of a Persian population in the Hellenistic period. During the research in Nif Mountain, glass and terra-cotta bowls were

recently unearthed in the tomb contexts dating to the Hellenistic Period. These bowls are new archeological findings which provide supporting evidence for the well-known existence of a Persian population in the region in addition to the records, scriptures and coins from ancient sources, and the views of many researchers. The fact that Achaemenid bronze and terra-cotta bowls were encountered among the funerary gifts found in terra-cotta tombs dating to the Hellenistic Period both provides archaeological evidence for the continuing Persian ethnicity in the region in addition to the limited onomastic data and reveals the traces that the Persian population left on material culture.

The knowledge that in the worship tradition of Anahita, the goddess would protect her people in life and death, and the presence of a bowl shape figure of Persian origin on the tombs suggests the existence of a death cult related to Anahita.

Although it is thought that the Persians left Anatolia after Alexandros had defeated the Lydian Satrap Spithridates and the Daskyleion Vice Satrap, and had seized the Persian Satrapal Center Daskyleion (Arrianos, *Anabasis* I.16.3), it is suggested that in the Lydian region, there were ethnic groups that practised Persian religious rituals and related dead burial traditions in the Roman Empire Period.

In a study on the cult of the Persian goddess Anahita in Anatolia before and after Alexandros, it is stated that this pluralist cult, which carries the features of the goddesses Kybele-Artemis-Anahita, did not only include Persian but also Lydian and Greek elements, and as such, spread among the local population. An interpretation of the Pers names in Hellenistic and later scriptures that were found in the region, suggests that the names may belong to Iranian slaves that were adopted over time by noble Pers families, which some scientists would like to believe are related to the cult in Hierakaiseria and Hypaipa. Although researchers agree on the presence of a late period Persian population, they think that not all Iranian names encountered there are necessarily of Pers origin. Irrespective of their number, it is understood that a certain group of Persian people lived at the Cayster valley in Lydia starting from the Achaemenid period and into the Roman era.

The fact that the presence of the Anahita cult in the region is manifested more powerfully in the Roman Empire period is also reflected in the emperor coins that were produced there. In addition, with reference to Hypaipa, Pausanias mentions a fire started by magos and prayers by Hellens in an unknown language, and reports that “among the people of Hypaipa lived a tribe which was called Iranian Lydians”. Considering the time Pausanius lived and the fact that he actually witnessed the rituals related to this cult, it appears that even at the end of 2nd century AD, certain cult rituals in accordance with Achaemenid religious beliefs continued to be performed in the region.

This powerful effect that probably continued after the end of the Achaemenid period and that is reflected in burial traditions with the typically Persian form of bowls, is more apparent in contexts dating to especially the Hellenistic period and, according to existing data, continued to be followed in ancient sources and numismatic materials in the Roman period.